

Verslag van een kennisatelier over de relatie tussen landelijk en decentraal bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie

8 DECEMBER 2009, PROVINCIEHUIS NOORD-BRABANT, 'S-HERTOGENBOSCH

INLEIDING EN KENNISMAKING

De bijeenkomst start met een kort woord van welkom en de introductie van de voorzitter door Teunis IJdens, Cultuurnetwerk Nederland. Daarna volgt een korte toelichting van doel, opzet en beoogde resultaten van de bijeenkomst door de gespreksleider: Theo Beckers, emeritus hoogleraar Vrijetijdwetenschappen aan de Universiteit van Tilburg.*

De voorzitter licht de opzet toe. Het gaat deze middag over de relatie tussen landelijk en gemeentelijk en provinciaal bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie. De vragen die vandaag centraal staan zijn: Waarom doen we onderzoek? In hoeverre kan er beter gebruik gemaakt worden van gegevens van het SCP en van andere onderzoeksinstellingen? Hoe leren we van lokale onderzoeken onderling en van onderzoeken op landelijk niveau? Hoe bereik je duurzame steun voor onderzoek dat uitstijgt boven vierjaarlijkse subsidieperiodes?

De voorzitter vraagt de aanwezigen eerst zich voor te stellen en te vertellen wat zij hier komen brengen en halen: de lijst van deelnemers is bij dit verslag gevoegd. Daarna volgen presentaties en discussie over cultuurparticipatieonderzoek van het SCP, over de Monitor Amateurkunst van Kunstfactor en over cultuurparticipatieonderzoek in opdracht van de provincie Noord-Brabant en door de gemeente Eindhoven.

* Prof. dr. Theo Beckers (Maasniel, 1941) studeerde sociale geografie aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen (1966) en promoveerde in 1983 aan de Landbouwniversiteit Wageningen op het proefschrift *Planning voor vrijheid. Een historisch-sociologische studie van de overheidsinterventie in recreatie en vrije tijd*. In 1987 werd hij hoogleraar Vrijetijdwetenschappen, de eerste in Nederland, aan de Universiteit van Tilburg. In 1999 werd hij programmadirecteur bij Globus en wetenschappelijk directeur van Telos, het Brabants Centrum voor Duurzaamheidvraagstukken.

CULTUURPARTICIPATIEONDERZOEK VAN HET SCP

ANDRIES VAN DEN BROEK

Andries van den Broek (Sociaal en Cultureel Planbureau) geeft een presentatie over doel en opzet van cultuurparticipatieonderzoek door het SCP op basis van het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO) en het Tijdsbestedingsonderzoek (TBO). Andries gaat tevens in op mogelijkheden en voorwaarden voor specifieke, beleidsgerichte (secundaire) analyses van AVO-gegevens voor en door gemeenten en provincies.

Overzicht van cultuurparticipatieonderzoek van het SCP

Het SCP doet op verzoek van OCW onderzoek naar het bereik van cultuur in Nederland. Het ministerie wil zicht krijgen op ontwikkelingen in cultuurbereik. Achtergrond is de vraag naar het bereik en gebruik van overheidsvoorzieningen door verschillende inkomensgroepen: wie heeft profijt van de overheid? Het SCP bedient drie publieken: Politiek (regering en Staten-Generaal), Pers (feitelijke gegevens om de publieke opinie te onderbouwen) en Peers (feitelijke gegevens die wetenschappelijk verantwoord zijn en toegankelijk zijn opgeschreven). Het SCP brengt verschillende publicaties uit over dit onderzoek, zoals het *Sociaal en Cultureel Rapport* (tweejaarlijks), *Cultuurminnaars en cultuurmijders* (2005)¹ en *Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars* (2009)². Daarnaast worden thematische publicaties uitgegeven waaronder *Het gedeelde erfgoed* (1997)³ *Bereik van de kunsten* (2000)⁴ en *Achter de schermen* (2004).⁵ Op dit moment werkt het SCP aan een thematische uitgave over de toekomst van kunstbeoefening in de vrije tijd (amateurkunst) die verwacht wordt in mei 2010. De publicatie geeft antwoord op veelgestelde vragen over kunstbeoefening in de vrije tijd, geeft informatie over de mogelijkheden tot kunstbeoefening en over de verhouding tussen overheden en kunstbeoefening en werpt een blik op de toekomst. Hieraan is onder andere door Cultuurnetwerk Nederland meegewerkt. Ten slotte neemt Andries op persoonlijke titel deel aan de redactie van het *Jaarboek actieve cultuurparticipatie* dat zal worden uitgegeven door het Fonds voor Cultuurparticipatie.

Het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO) en het Tijdsbestedingsonderzoek (TBO)

Belangrijkste bron van gegevens voor trendstudies van het SCP naar cultuurbereik is het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO) dat om de vier jaar in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) wordt gehouden onder een steekproef van ongeveer 6.000 huishoudens, dat zijn ruim 12.000 personen van zes jaar en ouder.⁶ Door de samenwerking met CBS is het mogelijk om AVO-gegevens te koppelen met andere CBS-bestanden. Uit het AVO blijkt over het algemeen dat mensen die het meest belasting betalen ook de grootste gebruikers van culturele voorzieningen zijn: overheidssubsidies voor cultuur komen over het algemeen niet ten goede aan minder draagkrachtigen. Het AVO gaat niet alleen over culturele voorzieningen, maar ook over zorg,

¹ <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=20827&type=org>

² <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=20312&type=org>

³ <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=21499&type=org>

⁴ <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=21335&type=org>

⁵ <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=20876&type=org>

⁶ http://www.scp.nl/Beknopte_onderzoeksbeschrijvingen/Aanvullend_voorzieningengebruikonderzoek_AVO;

<http://www.scp.nl/dsresource?objectid=18421&type=org>

onderwijs en dergelijke. Dit heeft een verhoogt niet de respons, maar voorkomt wel selectieve nonrespons van het type: 'ik doe niet mee aan onderzoek over culturele belangstelling omdat ik geen culturele belangstelling heb'. Cultuurmijders zullen niet gauw deelnemen aan een enquête die alleen over cultuur gaat, maar zijn wel bereid om vragen over cultuur te beantwoorden als die deel uitmaken van een enquête over hun leefsituatie. Een nadeel van het AVO is dat er maar weinig vragen over cultuur gesteld kunnen worden omdat de ruimte daarvoor beperkt is. Er is wel twee keer aanvullend onderzoek bij het AVO gedaan (vervolgmodules dus). Het aanvullend onderzoek meer ruimte om dieper gaande vragen te stellen. Naast het AVO wordt om de vijf jaar het Tijdsbestedingsonderzoek (TBO) door het SCP uitgevoerd. Hieruit blijkt vooral dat tijd geen probleem is als het gaat om tijd die men besteedt aan zijn passie of hobby, inclusief bijvoorbeeld kunstbeoefening in de vrije tijd.

Eén keer deed het SCP speciaal onderzoek naar de cultuurdeelname van allochtone stedelingen als onderdeel van een bredere studie van de leefsituatie van allochtonen: *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen (2008)*.⁷ Onderzoekstechnisch is Nederland veel te wit: in steekproeven zijn allochtone groepen proportioneel vertegenwoordigd, maar daarmee vormen ze maar een heel klein deel van steekproef. Het bleef bij dit eenmalige onderzoek. De ervaringen hiermee kunnen een les zijn voor samenwerking tussen de rijksoverheid en decentrale overheden. Destijds vroeg het SCP zich af hoe het zat met allochtonen en participatie. Die vraag leefde ook bij ministeries. Zo zijn destijds middelen verzameld om het veldwerk te kunnen doen voor het Leefsituatieonderzoek Allochtone Stedelingen (LAS). Hieraan voorafgaand voerde het SCP overleg met grote gemeenten over deelname aan en eventuele voortzetting van het onderzoek. Die steden waren wel geïnteresseerd maar wilden toch niet meewerken aan het LAS omdat zij al eigen instrumenten hadden. Dit kan ook een knelpunt zijn bij de afstemming van bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie.

Mogelijkheden en voorwaarden voor secundaire analyses op decentraal niveau

Het AVO biedt mogelijkheden voor analyses op provinciaal niveau en op het niveau van de grootste gemeenten. Het aantal respondenten is daar groot genoeg voor. Voorbeeld van een analyse op provinciaal niveau is werkdocument 117 van het SCP: *Het Actieplan Cultuurbereik en cultuurdeelname, 1999-2003 (2005)*.⁸ Die analyse werd uitgevoerd in het kader van de landelijke evaluatie van het Actieplan Cultuurbereik en de resultaten ervan zijn dus ook gebruikt in het eindrapport van dat evaluatieonderzoek.⁹ Dezelfde SCP-publicatie bevat eveneens resultaten van een analyse op *geaggregeerd* gemeentelijk niveau: een vergelijking tussen *groepen* gemeenten, ingedeeld naar inwonertal.

Voor specifieke analyses per gemeente is het aantal respondenten per gemeente, afgezien van de G4, te klein. Een andere beperking is, dat AVO geen informatie over specifieke culturele voorzieningen en culturele kenmerken van gemeenten en provincies bevat. Zulke gegevens zouden uit andere bronnen moeten worden toegevoegd om er in analyses mee te kunnen werken.

⁷ <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=19632&type=org>

⁸ <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=20810&type=org>

⁹ Zie de samenvatting van het rapport: <http://www.iva.nl/uploads/documents/110.pdf>

De AVO-gegevens zijn na publicatie van de onderzoeksresultaten door het SCP publiek bezit. Iedereen kan ze zelf downloaden en gebruiken via DANS: Data Archiving en Network Services, een instituut van de KNAW en NWO.¹⁰

Er zijn een aantal voorwaarden voor decentrale analyses gericht op het vergelijken van afzonderlijke gemeenten en het verklaren van verschillen in cultuurparticipatie tussen afzonderlijke gemeenten:

- ophoging van de steekproef in gemeenten waar nu te weinig huishoudens in de AVO-steekproef zitten: de volgende AVO zou dan representatief zijn voor die gemeenten; het SCP kan in principe een berekening maken van het aantal respondenten dat per gemeente nodig is en van de kosten van ophoging van de steekproef per gemeente en respondent;
- de AVO-vragenlijst staat vast: er kunnen geen specifieke vragen van een bepaalde gemeente of provincie worden opgenomen;
- het SCP werkt uitsluitend in opdracht van de rijksoverheid, niet voor gemeenten of provincies: een opdracht aan het SCP voor secundaire analyses op AVO-data of voor ophoging van de steekproef voor het AVO zou in dit geval dus van OCW moeten komen.

VRAGEN EN DISCUSSIE

De vragen in het AVO gaan over cultuurdeelname en kunstbeoefening in de vrije tijd. De vragenlijsten zijn in te zien via de website van het SCP.¹¹

IPO en VNG zijn in gesprek met OCW over afstemming en uitbreiding van het AVO en over het opdrachtgeverschap. Concrete afspraken hierover zijn nog niet gemaakt.

De gegevens van het SCP worden in toenemende mate gebruikt door de rijksoverheid en ook door andere overheden, maar er is geen directe relatie tussen SCP-gegevens en beleidswijzigingen. Gemeenten en provincies zouden liever tweejaarlijks in plaats van vierjaarlijks onderzoek hebben om beter te kunnen inspringen op de actualiteit. Een vraag als (bijvoorbeeld) 'Wat zijn de gevolgen van de huidige kredietcrisis de cultuurparticipatie' zijn op basis van het AVO 2007 per definitie niet te beantwoorden en vermoedelijk ook niet op basis van het volgende AVO (2011). Andries van den Broek acht onderzoek om de twee jaar niet zo zinvol. De cultuurparticipatietrends die een monitor kan laten zien veranderen niet zo snel dat je vaker dan om de vier jaar zou moeten meten. Het beleid van gemeenten en provincies staat onder politieke druk. Timing is op lokaal niveau en in relatie tot politiek en beleid belangrijk, maar trends in cultuurparticipatie zoals die via het AVO worden gemeten laten geen sterke schommelingen zien. Gemeenten en provincies zoeken naar feiten om hun beleid te rechtvaardigen maar die feiten veranderen dus niet om het jaar of om de twee jaar. Wel kan op basis van beschikbare gegevens gekeken worden naar het effect van de economische recessie van de jaren 1980 op cultuurdeelname.

De provincie Limburg zit tussen Vlaanderen en Duitsland. Onlangs is daar een studie gedaan naar cultuurparticipatie in de verschillende gebieden. Het SCP acht dit soort gegevens voor grensregio's zeer interessant maar het is moeilijk om de gegevens te vergelijken. Er zitten behoorlijke verschillen tussen onderzoeken in Vlaanderen en Nederland. In 2005 deed het SCP wel onderzoek naar het cultuurbestel in Nederland en Vlaanderen: *De grens als spiegel*.¹²

¹⁰ <http://www.dans.knaw.nl/nl/data/>

¹¹ <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=18421&type=org>

¹² <http://www.scp.nl/dsresource?objectid=20823&type=org>

DE MONITOR AMATEURKUNST

HANS HEIMANS

Hans Heimans (Kunstfactor, landelijk sectorinstituut amateurkunst) geeft een presentatie over de Monitor Amateurkunst (MAK): doel, opzet en mogelijkheden en voorwaarden voor specifieke analyses voor en door gemeenten en provincies. De presentatie is als bijlage

Sinds maart 2009 voert Bureau Veldkamp in opdracht van Kunstfactor de Monitor Amateurkunst uit. De MAK is een databank met gegevens van personen van 6 jaar en ouder die activiteiten ontplooiën die we amateurkunst noemen. Het betreft een deel van het omvangrijke panel dat door Bureau Veldkamp wordt gebruikt voor allerlei marktonderzoek. De respondenten van de MAK vormen een steekproef uit 160.000 amateurkunstbeoefenaars die toegezegd hebben mee te willen doen tegen een kleine vergoeding.

Kunstfactor is gesprekspartner van overheden, beleidsmakers en opinievormers. Kunstfactor zet de MAK in om het eigen veld goed te kennen en om met die informatie gericht beleid te voeren. Kunstfactor heeft gegevens nodig over de ontwikkeling van de amateurkunstbeoefening voor promotie van amateurkunst. Het dient als informatiebron en wordt gebruikt voor adviezen en educatie. Daarnaast was er behoefte aan actuele gegevens. De monitor *AK OK!* van TNS NIPO stamt uit 1999. Ook streeft Kunstfactor naar een actiever gebruik van de monitor als onderzoeksinstrument. De eerste publicatie van de MAK wordt verwacht in februari 2010: zie www.kunstfactor.nl.

Kerndoelstelling van de MAK is een instrument te ontwikkelen:

- voor actuele vragen aan amateurkunstenaars;
- waarmee het aantal amateurkunstenaars in Nederland kan worden geschat;
- waarmee trends binnen amateurkunst kunnen worden bijgehouden.

Voor de MAK is een begeleidingscommissie samengesteld bestaande uit vertegenwoordigers van het SCP, het ministerie van OCW en de Universiteit Utrecht die toezicht houden op de kwaliteit van de dataverzameling, voorkomen dat er dubbel onderzoek wordt gedaan en zorgen voor inventarisatie en beantwoording van actuele onderzoeksvragen. Daarnaast zit Kunstfactor om de tafel met veldpartijen die in hun beleid iets hebben met actieve kunstbeoefenaars: VNG, IPO, FCP en OCW.

De MAK sluit aan op andere onderzoeken. Daarom is er gezorgd voor afstemming met het AVO in de vragen die gesteld worden en in de wijze waarop dat gebeurt. De resultaten van de eerste MAK verschillen echter behoorlijk van de resultaten van het AVO voor wat betreft amateurkunstbeoefening. Deze verschillen in uitkomsten zijn te herleiden tot het feit dat in het AVO individuele leden van huishoudens bevroegd worden, terwijl de MAK alleen gezinshoofden bevroegd over hun eigen culturele activiteiten maar ook over die van andere leden van hun huishouden. Een ander verschil met het AVO is, dat het MAK via internet wordt gedaan. Daardoor zijn bepaalde groepen (ouderen, allochtonen) ondervertegenwoordigd. Dit moet door weging van de resultaten worden ondervangen. Tot slot gaat het MAK uit van zes disciplines (beeldend, muziek, dans, theater, schrijven en nieuwe media) terwijl in het AVO dans en theater bij elkaar heeft getrokken.

De MAK biedt op dit moment al antwoorden op de basisvragen over actieve kunstbeoefening. Die gegevens liggen er op dit moment, daar kun je informatie over veel onderwerpen uit halen. In de MAK zijn tot nu toe geen vragen gesteld over de beleving van deelnemers.

VRAGEN EN DISCUSSIE

De data van de MAK zijn beschikbaar voor nadere analyse op verzoek van provincies en gemeenten, mits het beantwoorden van de vraag ook belang heeft voor Kunstfactor. De data zijn niet direct door geïnteresseerden te raadplegen. Kunstfactor moet telkens een nieuwe opdracht geven aan Bureau Veldkamp voor nadere en specifieke analyses. Daar zijn uiteraard kosten aan verbonden. De data kunnen tevens tegen betaling gekoppeld worden aan de data van het AVO (dit na herijking data MAK).

Voordeel van de MAK boven het AVO is dat je met de MAK snel kunt inspelen op actuele vragen.

De data van de MAK zijn tot op zekere hoogte uit te splitsen naar provincie en regio. Hoe kleiner het aantal respondenten per afzonderlijk gebied, des te minder representatief de uitkomsten.

CULTUURPARTICIPATIEONDERZOEK VOOR DE PROVINCIE NOORD-BRABANT

SANDRA UIJLENBROEK & EWOUT SANDERS

Sandra Uijlenbroek en Ewout Sanders (respectievelijk beleidsmedewerker cultuur van de provincie Noord-Brabant en manager kennis en projecten van de Vrijetijdshuis) geven hun visie op de relatie tussen landelijk en provinciaal cultuurparticipatieonderzoek en bespreken kennisbehoeften van de provincie en provinciale onderzoeksplannen op het gebied van cultuurparticipatie en vrijetijdsbesteding.

De provincie Noord-Brabant doet onderzoek naar cultuurparticipatie omdat er behoefte bestaat aan recente cijfers/kengetallen over cultuurparticipatie in de provincie. Dit onderzoek is onder andere gebruikt ter onderbouwing van het provinciaal Programma Cultuurparticipatie.

Eind 2007 werd het eerste onderzoek uitgevoerd, de nulmeting, door het provinciale onderzoeksinstituut PON: *Van harmonieorkest tot danceparty*.¹³ In 2010 en 2012 wordt het onderzoek herhaald. Daarbij zal meer aandacht worden besteed aan de context van de cijfers en aan de betekenis ervan met het oog op de beleidsontwikkeling. Er wordt dus een verbeteringslag gemaakt. Het vervolgonderzoek wordt wederom uitgevoerd door het PON. In opdracht van de provincie zal het Vrijetijdshuis Brabant aan de hand van de uitkomsten van het onderzoek een publicatie uitbrengen en/of bijeenkomsten organiseren waarin de betekenis en context van de uitkomsten van het onderzoek centraal staan.

Voor het onderzoek in 2007 is op verschillende manieren data verzameld: via het Brabant Panel van het PON dat ook voor ander onderzoek wordt gebruikt en door middel van nieuw veldwerk. De RCO (Richtlijn Cultuurparticipatie Onderzoek), het in 2001 ontwikkelde instrument voor onderzoek naar cultuurparticipatie in gemeenten, is als leidraad gebruikt voor de vragenlijsten. De vragenlijsten zijn verstuurd op basis van een steekproef uit het post-afgiftepuntenbestand.

Het Vrijetijdshuis Brabant doet zelf geen onderzoek, maar verzamelt en ontsluit kennis en informatie voor het toeristisch-recreatieve en culturele werkveld en overheden, ten behoeve van beleidsvorming

¹³ http://www.hetpon.nl/files/Rapporten/08-09_Van_harmonieorkest_tot_danceparty.pdf

en de ontwikkeling van nieuwe product-marktcombinaties. Het Vrijetijdshuis Brabant houdt zich dus bezig met vergaren en overdragen van kennis. Natuurlijk is het Vrijetijdshuis geïnteresseerd in Brabantse cijfers, maar ook andere onderzoeken kunnen interessant zijn, bijvoorbeeld sectorale publicaties. Maar het heeft geen gemeentelijke cijfers beschikbaar. Gemeenten kunnen wel vragen stellen als: 'Hoe staat het met...' of 'Hebben jullie cijfers over ...'.

Voor de gegevens over toerisme en recreatie maakt het Vrijetijdshuis gebruik van landelijke gegevens van onderzoek van TNS NIPO: CVO (continue vakantie onderzoek) – jaarlijks en CVTO (continue vrije tijdsonderzoek) – tweejaarlijks.¹⁴ Deze data zijn recent (vooral de jaarlijks verzamelde cijfers), longitudinaal (gebeurt al jaren) en kunnen fungeren als benchmark (doordat er een landelijke standaard is afgesproken kunnen de provinciale cijfers worden vergeleken). Met de data is het minder goed mogelijk om samen te vatten en conclusies te trekken, verbanden te leggen met andere onderzoeken en er zijn geen praktijkvoorbeelden toegevoegd. Punten die voor het Vrijetijdshuis wel belangrijk zijn. Het Vrijetijdshuis produceert op basis van deze cijfers bijvoorbeeld trendrapportages en een trendkrant om de informatie aantrekkelijk te maken voor marketeers in de recreatie, toerisme en cultuursector. Het Vrijetijdshuis zou graag een vergelijkbare aanpak zien voor cultuur.

De provincie Noord-Brabant wenst bij gezamenlijk onderzoek ruimte voor eigen accenten. Onderzoek dat te gebruiken is als benchmark is wel belangrijk, maar er moet ook ruimte zijn voor eigen vragen. De data die verzameld worden met landelijke onderzoeken (MAK, SCP) zouden provinciaal en regionaal uitgesplitst moeten kunnen worden. Voor de provincie is het ook belangrijk dat de gegevens recent zijn, de provincie zou dan ook pleiten voor tweejaarlijks onderzoek. Ten slotte heeft het PON de RCO-vragenlijst gebruikt, maar die als niet actueel ervaren. Nieuwe ontwikkelingen, waar je juist als beleidsmaker zo in geïnteresseerd bent, worden via de vragenlijst niet goed gecoverd. Als je dan gezamenlijk onderzoek wilt doen dan zouden de vragen geactualiseerd moeten worden.

CULTUURPARTICIPATIEONDERZOEK VAN DE GEMEENTE EINDHOVEN

PIET DE KORT

Piet de Kort (Afdeling Bestuursinformatie en Onderzoek van de gemeente Eindhoven) geeft tot slot zijn visie op de relatie tussen landelijk en decentraal cultuurparticipatieonderzoek op basis van herhaald bevolkingsonderzoek in Eindhoven: *Monitor cultuurbereik Eindhoven: de ontwikkelingen van 2003 tot 2008* (2009).¹⁵

In de gemeente Eindhoven is de RCO als basis gebruikt en worden aanvullende vragen gesteld omdat je als gemeente altijd specifieke gegevens wilt verzamelen. De gemeente Eindhoven trekt jaarlijks een nieuwe steekproef voor de inwonersenquête en het digipanel. Cultuur is om de 2 à 3 jaar onderdeel van de inwonersenquête. Dit geeft door de jaren heen een goed beeld. De gemeente Eindhoven vindt het jammer dat andere gemeenten de RCO niet gebruiken. Vergelijking zou beter mogelijk zijn als meer gemeenten de vragenlijst zouden gebruiken.

De gemeente Eindhoven maakt gebruik van landelijke onderzoeken om de lokale situatie daarmee te vergelijken. Het stimuleren van de belangstelling voor cultuur is speerpunt van de gemeente

¹⁴ <http://www.nbtcniporesearch.nl/cvo/>; <http://www.nbtcniporesearch.nl/cvo/producten/cvto/>

¹⁵ <http://www.eindhoven.nl/stad/Eindhoven-in-cijfers/Rapport-1107-Cultuurparticipatie-in-Eindhoven-toegenomen.htm>

Eindhoven. De afgelopen 8 jaar is de culturele belangstelling onder de bevolking van Eindhoven toegenomen, zowel actief als receptief. Ook allochtone inwoners doen steeds meer mee. Gegevens worden vergeleken met de landelijke situatie. Maar bij het bekijken van de landelijke gegevens blijft de vraag hoe het lokaal zit. Landelijk neemt bibliotheekgebruik af maar in Eindhoven is na een dip het gebruik weer toegenomen. Die vergelijking wordt altijd gemaakt.

Lokaal onderzoek is belangrijk met het oog op de programmabegroting van de gemeente maar ook vanwege het geld dat er in activiteiten wordt gestoken. De gemeente ontwikkelde het concept Cultuur totaal: verbinding van cultuur met andere maatschappelijke sectoren (economie, sociaal, welzijn). Van gesubsidieerde culturele instellingen wordt gevraagd om contractafspraken met organisaties en bedrijven in andere sectoren te maken over gezamenlijke doelen en activiteiten. Dit nieuwe beleid moet nog nader uitgewerkt worden.

VRAGEN EN DISCUSSIE

Robert Oosterhuis (ministerie van OCW) laat weten dat de RCO in ongeveer 15 gemeentes is gebruikt. De RCO heeft als nadeel dat je als gemeente aanvullende vragen moet stellen als je specifiek over je eigen gemeente wat wilt weten zoals in de gemeente Eindhoven. In andere gemeenten blijkt dat er voor andere sectoren onderzoeksinstrumenten worden ontwikkeld waarbij de vragen over cultuur dan aansluiten waardoor de RCO ook niet (meer) gebruikt wordt, zoals in de gemeente Maastricht. Als cultuur niet meer alleen als verheffing wordt gezien maar ook als middel om andere maatschappelijke effecten te bevorderen, dan heeft dat gevolgen voor de monitor die je gaat ontwikkelen. Je kunt dan niet met de traditionele vraagstelling volstaan.

CONCLUSIES EN VOLGENDE STAPPEN

In het vierde blok van de bijeenkomst worden conclusies getrokken uit de presentaties en discussie ten aanzien van de relatie tussen landelijk en decentraal bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie. Tevens worden voorstellen voor volgende stappen op het pad van overleg en afstemming besproken.

1. De aanwezigen pleiten voor een landelijke standaard voor *benchmarking* van cultuurparticipatie in gemeenten en provincies, ter vergelijking van de eigen situatie met die in andere gemeenten of provincies. De gemeente of provincie kan die vergelijking gebruiken voor de ontwikkeling en beoordeling van haar cultuurparticipatiebeleid. De ervaring met de RCO heeft geleerd dat dit moeilijk bottom-up te doen is. Er is een stevige landelijke regie voor nodig anders komt het niet van de grond. Het ministerie of het FCP zouden hierin trekker kunnen zijn. Het kan dan in principe gaan om het actualiseren van de RCO, om de CVTO beter voor cultuur te gebruiken of om ophoging (waar nodig) van de steekproef voor het volgende AVO. Gemeenten en provincies zouden liever tweejaarlijks in plaats van vierjaarlijks onderzoek hebben om beter te kunnen inspringen op de actualiteit.
2. Gezien de ervaringen met de RCO (sinds 2001!) is het sterk de vraag of actualiseren van die aanpak tot een goede benchmark zal leiden. Het grote voordeel van AVO (en CVTO) is dat er maar één vragenlijst is die van toepassing is op alle provincies en gemeenten en dat er dus ook gemakkelijk een vergelijkende analyse van de cultuurparticipatie in een groot aantal gemeenten en provincies gemaakt kan worden. Deelnemers stellen voor dat OCW na overleg met het FCP en met IPO en VNG het SCP verzoekt om nadere informatie over de kosten van de ontwikkeling van

het volgende AVO (2011) tot een benchmark voor cultuurparticipatie in alle provincies en gemeenten die aan de *Regeling cultuurparticipatie* deelnemen.

3. Gemeenten en provincies met een onderzoeksbureau die toch eigen cultuurparticipatieonderzoek volgens het model van de RCO willen doen kunnen hierover met de VSO in gesprek gaan. De VSO is oorspronkelijk de vereniging van gemeentelijke onderzoeksbureaus waar inmiddels ook provinciale onderzoeksbureaus zich bij kunnen aansluiten. De VSO neemt zelf geen landelijke initiatieven, maar biedt wel faciliteiten voor overleg en samenwerking via bijeenkomsten en platforms van onderzoekers.
4. Als de benchmarkfunctie door landelijk onderzoek (bijvoorbeeld AVO) wordt vervuld, kunnen gemeenten en provincies zich in hun eigen onderzoek richten op specifieke vraagstukken van stedelijke en regionale cultuurparticipatie en van gemeentelijk en provinciaal cultuurparticipatiebeleid. Dat betreft onderwerpen die niet of niet voldoende aan de orde (kunnen) komen in landelijk onderzoek. Het zou bijvoorbeeld kunnen gaan over cultuur in de wijken, over de culturele centrumfunctie van een grote gemeente, over de overlap van het publiek voor bepaalde culturele voorzieningen of over het effect van specifieke beleidsinterventies. Dergelijk onderzoek kan ook dicht bij de marketing en bij publieksonderzoek van stedelijke en regionale culturele instellingen liggen en dus meer praktijkgericht zijn. Onderzoek naar specifieke vraagstukken van cultuurparticipatie en cultuurparticipatiebeleid zal op het eerste gezicht heel divers zijn qua doel en probleemstelling ('maatwerk'). Maar ook bij dergelijk onderzoek zijn wel degelijk overeenkomsten te zoeken in achterliggende vragen, aspecten en dimensies. Resultaten van zulk onderzoek kunnen daarom ook vergelijkbaar zijn, maar op een ander, meer conceptueel niveau dan benchmarkonderzoek. Een volgend kennisatelier zou over behoeften aan en plannen voor onderzoek naar specifieke vraagstukken van cultuurparticipatie(beleid) kunnen gaan.
5. Bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie (AVO en/of RCO) is geen onderzoek naar effecten of effectiviteit van cultuurparticipatiebeleid. Effecten en effectiviteit van beleid zijn één van de specifieke vraagstukken die om eigen onderzoek van gemeenten en provincies vragen, al naar gelang de doelen en aanpak van hun beleid. Ook daarin kunnen gemeenten en provincies naar overeenkomsten zoeken en gezamenlijke initiatieven nemen. Dat geldt bijvoorbeeld voor onderzoek naar het maatschappelijk effect van cultuur(beleid). Het cultuurbeleid verschuift steeds meer van aanbodgericht naar de betekenis van cultuur voor de samenleving en de burger. Beleid dient niet (alleen) het belang van culturele instellingen maar (ook) de kwaliteit van het leven van burgers of de economische en sociale ontwikkeling van de stad of regio. Cultuurbeleid kan effect hebben op andere sectoren en daarin ligt een extra legitimatie voor cultuurbeleid. Meting van zulke effecten is geen onderwerp voor een monitor, daarvoor zijn andere vormen van onderzoek nodig.¹⁶
6. Gemeenten en provincies hebben vaak geen geoordeeld budget voor beleidsgericht onderzoek op het gebied van kunst en cultuur en het budget is sowieso beperkt. Dat betekent dat ze goed moeten overwegen waar ze hun geld voor inzetten: [1] eigen bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie al dan niet volgens het RCO-model; [2] ophogen van de steekproef van het volgende AVO (in 2011) om deel te kunnen nemen aan bevolkingsonderzoek dat een landelijke

¹⁶ In maart 2010 organiseert het FCP een kennisatelier over onderzoek naar maatschappelijke effecten van actieve cultuurparticipatie en van cultuurparticipatiebeleid.

benchmark oplevert; [3] eigen onderzoek (eventueel gezamenlijk met andere gemeenten/provincies en overige partijen) naar specifieke vraagstukken van stedelijke en regionale cultuurparticipatie. Combinatie van [1] en [2] ligt niet voor de hand als het gaat om dezelfde vragen en hetzelfde type resultaten (bijvoorbeeld cultuurparticipatie naar leeftijd, opleiding en andere achtergrondkenmerken). De derde optie is te combineren met beide vormen van bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie.

7. Deelnemers vragen het FCP:

- om [a] een principe-afspraken te maken met OCW, VNG en IPO over het gebruik van AVO (en/of CVTO en/of MAK) voor een landelijke benchmark van cultuurparticipatie in de twaalf provincies en de 35 gemeenten die aan de *Regeling cultuurparticipatie* deelnemen, [b] het SCP en andere partijen (direct of via OCW) te vragen welke kosten daarmee gemoeid zijn; en [c] een voorstel te doen aan gemeenten en provincies voor deelname aan de benchmarking op basis van landelijk onderzoek en voor de bekostiging van de landelijke benchmark analoog aan het eerste Actieplan Cultuurbereik waarbij de monitoractiviteiten gezamenlijk werden gefinancierd;
- trekker te zijn van de ontwikkeling van een landelijke benchmark cultuurparticipatie omdat die benchmark er niet komt zonder stevige landelijke regie;
- een volgend kennisatelier te (laten) organiseren over bevolkings- en publieksonderzoek naar specifieke vraagstukken van cultuurparticipatie en cultuurparticipatiebeleid;
- de VSO te vragen om samen met Cultuurnetwerk Nederland een landelijke platformbijeenkomst voor gemeentelijke en provinciale onderzoekbureaus te organiseren over de toepassing en eventuele actualisering van de RCO.

Cultuurnetwerk Nederland, in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie

Marlies Tal & Teunis IJdens

BIJLAGE 1: DEELNEMERSLIJST

Naam	Instelling	Functie	E-mail adres
Jos Stalmeijer	Provincie Limburg	Beleidsmedewerker Cultuur	jhm.stalmeijer@prvlimburg.nl
Robert Oosterhuis	Ministerie van OCW	Onderzoekscoördinator	r.e.j.a.oosterhuis@minocw.nl
Floor Viveen	Provincie Gelderland	Beleidsmedewerker Cultuur	f.viveen@prv.gelderland.nl
Sandra Uijlenbroek	Prov. Noord-Brabant	Beleidsmedewerker Cultuur	suijlenbroek@brabant.nl
Jan Bessems	Gemeente Maastricht	Beleidsmedewerker	jan.bessems@maastricht.nl
Josephine Lemmens	FCP	Secretaris	j.lemmens@cultuurparticipatie.nl
Marie-Louise Smolenaars	FCP	Secretaris	m.smolenaars@cultuurparticipatie.nl
Els Joosten	Provincie Flevoland	Beleidsmedewerker	els.Joosten@flevoland.nl
Anne-Rienke Hendrikse	Gemeente Breda	Beleidsmedewerker Cultuur	ar.hendrikse@breda.nl
Mark Keuning	Gemeente Kampen	Beleidsmedewerker Cultuur	m.keuning@kampen.nl
Hans Heimans	Kunstfactor	Onderzoek & sectorbeleid	h.heimans@kunstfactor.nl
Wilma Timmers	Gemeente Helmond	Onderzoeker	w.timmers@helmond.nl
Piet de Kort	Gemeente Eindhoven	Onderzoeker	p.de.kort@eindhoven.nl
Andries van den Broek	SCP	Onderzoeker	a.van.den.broek@scp.nl
Ron Kamerling	Gemeente Den Haag	Onderzoeker	r.kamerling@ocw.denhaag.nl
Stella Blom	DSP-groep	Onderzoeker/adviseur	sblom@dsp-groep.nl
Koen van Eijck	Erasmus Universiteit	Universitair hoofddocent	vaneijck@fhk.eur.nl
Katja Korte	Gemeente Tilburg	Onderzoek en Informatie	katja.korte@tilburg.nl
Ewout Sanders	Vrijetijdshuis	Manager kennis en projecten	ewout.sanders@vrijetijdshuis.nl
Jan Ensink	Cultuurnetwerk NL	Senior projectleider	janensink@cultuurnetwerk.nl
Theo Beckers	Universiteit Tilburg	Hoogleraar Vrijetijdwetenschappen	t.a.m.beckers@uvt.nl
Teunis IJdens	Cultuurnetwerk NL	Senior projectleider	teunisijdens@cultuurnetwerk.nl
Marlies Tal	Cultuurnetwerk NL	Projectmedewerker	marlietal@cultuurnetwerk.nl

BIJLAGE II: PROGRAMMA VAN HET KENNISATELIER

Kennisatelier over de relatie tussen landelijk en decentraal bevolkingsonderzoek naar (actieve) cultuurparticipatie

DINSDAGMIDDAG 8 DECEMBER 2009, PROVINCIEHUIS NOORD-BRABANT

PROGRAMMA

TIJD	WAT	WIE
12:15	Inloop en lunch	
13:00	Welkom en korte introductie	Teunis IJdens
13:05	Toelichting doel en beoogde resultaten	Theo Beckers
13:15	Kennismakingsronde	
13:30	Presentatie over doel, opzet en gebruik AVO en TBO	Andries van den Broek
13:50	Presentatie over doel, opzet en gebruik MAK	Hans Heimans
14:10	Vragen en discussie over beide presentaties	
14:50	Pauze	
15:00	Presentatie over onderzoek Noord-Brabant	Sandra Uijlenbroek en Ewout Sanders
15:20	Presentatie over onderzoek Eindhoven	Piet de Kort
15:40	Vragen en discussie over beide presentaties	
16:10	Gezamenlijk conclusies trekken	
16:40	Hoe verder na dit kennisatelier	
17:00	Slotwoord van de voorzitter	Theo Beckers
	Drankje en hapje	

De bijeenkomst start met een kort woord van welkom en de introductie van de voorzitter door *Teunis IJdens*, Cultuurnetwerk Nederland. Daarna volgt een korte toelichting van doel, opzet en beoogde resultaten van de bijeenkomst door de gespreksleider, *Theo Beckers*, emeritus hoogleraar Vrijetijdwetenschappen aan de Universiteit van Tilburg. Een kennismakingsronde van de overige deelnemers besluit dit korte openingsblok.

Het tweede blok van het kennisatelier bestaat uit twee presentaties, gevolgd door vragen en discussie. *Andries van den Broek* (Sociaal en Cultureel Planbureau) geeft een presentatie over doel en opzet van cultuurparticipatieonderzoek door het SCP op basis van het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO) en het Tijdbestedingsonderzoek (TBO). *Andries* gaat tevens

in op mogelijkheden en voorwaarden voor specifieke, beleidsgerichte (secundaire) analyses voor en door gemeenten en provincies. *Amalia Deekman en/of Hans Heimans* (Kunstfactor, landelijk sectorinstituut amateurkunst) geven een presentatie over de Monitor Amateurkunst (MAK) en langs dezelfde lijn: doel, opzet en mogelijkheden en voorwaarden voor specifieke analyses voor en door gemeenten en provincies. Naar aanleiding van beide presentaties worden vragen gesteld en gediscussieerd over de relatie tussen het SCP-onderzoek en de MAK en over de meerwaarde van landelijk cultuurparticipatieonderzoek voor gemeenten en provincies.

Na een korte pauze begint het derde blok met een presentatie van *Sandra Uijlenbroek en Ewout Sanders* (respectievelijk beleidsmedewerker cultuur van de provincie Noord-Brabant en manager kennis en projecten van de Vrijtijdshuis). Zij geven hun visie op de relatie tussen landelijk en provinciaal cultuurparticipatieonderzoek en bespreken kennisbehoeften van de provincie en provinciale onderzoeksplannen op het gebied van cultuurparticipatie en vrijetijdsbesteding. *Piet de Kort* (Afdeling Bestuursinformatie en Onderzoek van de gemeente Eindhoven) geeft tot slot zijn visie op de relatie tussen landelijk en decentraal cultuurparticipatieonderzoek op basis van herhaald bevolkingsonderzoek in Eindhoven. De discussie naar aanleiding van deze beide presentaties gaat over de meerwaarde van decentraal (provinciaal en gemeentelijk) onderzoek ten opzichte van landelijk onderzoek en over nut, noodzaak en mogelijkheden van afstemming tussen decentraal onderzoeken.

Het meteen aansluitende vierde blok is ten eerste gericht op inhoudelijke conclusies die deelnemers uit de presentaties, vragen en discussie trekken ten aanzien van de relatie tussen landelijk en decentraal bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie. Hoe is die relatie nu? Hoe zou die moeten zijn? Wat kan het best landelijk en wat kan alleen decentraal? Ten tweede worden ook conclusies getrokken over volgende stappen op het pad van overleg en afstemming. Moet er een vaste kenniskring voor decentraal en landelijk cultuurparticipatieonderzoek komen? Wie gaat dat organiseren? Wanneer is de eerstvolgende bijeenkomst en waar zou die over moeten gaan?

Cultuurnetwerk Nederland,
in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie

BIJLAGE III. AANKONDIGING VAN HET KENNISATELIER

Kennisatelier over de relatie tussen landelijk en decentraal bevolkingsonderzoek naar (actieve) cultuurparticipatie

DINSDAGMIDDAG 8 DECEMBER 2009, PROVINCIEHUIS NOORD-BRABANT

Het Fonds voor Cultuurparticipatie initieert en faciliteert in overleg met IPO, VNG en OCW diverse kennisactiviteiten in verband met de monitoring en evaluatie van de *Regeling cultuurparticipatie voor provincies en gemeenten* en van andere subsidieregelingen. Plannen en voorstellen voor onderzoek en andere kennisactiviteiten zijn op 17 september jongstleden tijdens een landelijke conferentie besproken met beleidsmedewerkers van provincies en gemeenten. Aan de conferentie werd tevens deelgenomen door een aantal onderzoekers en door medewerkers van het fonds.

Eén van de werksessies op de conferentie op 17 september was gewijd aan bevolkingsonderzoek naar (actieve) cultuurparticipatie (in opdracht) van gemeenten en provincies. Een aantal gemeenten en een paar provincies hebben de afgelopen jaren dergelijk onderzoek laten doen. Andere gemeenten en provincies zijn van plan hiermee te starten, mede met het oog op de monitoring en evaluatie van hun programma cultuurparticipatie. Daarbij komen dezelfde vragen over vergelijkbaarheid van resultaten en afstemming van onderzoek naar voren als bij de start van het eerste Actieplan Cultuurbereik. De Richtlijn Cultuurparticipatie Onderzoek (RCO) die in 2001 werd ontwikkeld om de vergelijkbaarheid van decentraal cultuurparticipatieonderzoek te bevorderen is door sommige gemeenten nagevolgd, meestal in een aangepaste vorm, en door andere helemaal niet. Bij weer andere gemeenten (en hun onderzoekers) is de RCO in uit beeld geraakt.

Deelnemers aan de werksessie concludeerden dat door overleg, debat en afstemming meer rendement te halen is uit decentraal en landelijk bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie. De aandacht zou primair gericht moeten zijn op het toegankelijk maken en met elkaar bespreken van onderzoeksresultaten in het licht van het cultuurparticipatiebeleid. Over standaardisering van vragenlijsten, zoals met de RCO werd beoogd, is alleen zinvol te spreken in samenhang met doelen en gebruik van cultuurparticipatieonderzoek en dus met het oog op de ontwikkeling, monitoring en evaluatie van beleid. Standaardisering staat niet los van de vraag waarvoor een gemeente of provincie resultaten van cultuurparticipatieonderzoek nodig heeft. Daarmee rijst bovendien de vraag of en hoe gemeenten en provincies beter gebruik kunnen maken van periodiek landelijk bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie zoals dat vooral door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) wordt gedaan. Gegevens die via landelijk bevolkingsonderzoek worden verzameld zijn onder bepaalde voorwaarden wellicht te gebruiken voor het vergelijken van het cultuurbereik in provincies en gemeenten en voor nadere analyses van verschillen in participatie naar kenmerken als leeftijd, opleiding, etniciteit, inkomen en woonplaats (stedelijkheid, afstand tot grotere steden, en dergelijke).

Deze belangrijke vraag naar de relatie tussen landelijk en decentraal cultuurparticipatieonderzoek kon tijdens de werksessie op 17 september alleen maar aangestipt worden. Er was te weinig tijd om dit goed te bespreken. Het is bovendien een vraag die naar verwachting ook relevant is voor gemeenten en provincies die niet vertegenwoordigd waren op de conferentie en in de werksessie. Daarom worden deelnemers aan de werksessie, beleidsmedewerkers en onderzoekers van andere gemeenten en provincies, medewerkers van het fonds en van andere organisaties op het gebied van actieve

cultuurparticipatie die hier meer over willen weten uitgenodigd om deel te nemen aan een kennisatelier op dinsdagmiddag 8 december in het Provinciehuis van Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch. Cultuurnetwerk Nederland organiseert de bijeenkomst in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie en bereidt deze voor i.s.m. de directie Sociale en Culturele Ontwikkeling van de provincie Noord-Brabant.

Het programma ziet er in grote lijnen en onder voorbehoud als volgt uit. De gespreksleiding is in handen van een ervaren en ter zake deskundige voorzitter [later bekend te maken]. Het eerste blok start na een kort openingswoord van de voorzitter met een inleiding van Andries van den Broek (Sociaal en Cultureel Planbureau) over doel en aanpak van de trendanalyses van het cultuurbereik door het SCP, op basis van het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek (AVO) en het Tijdbestedingsonderzoek (TBO). Andries gaat tevens in op mogelijkheden en voorwaarden voor specifieke, beleidsgerichte analyses op landelijk en decentraal niveau en voor vergelijkingen tussen provincies en gemeenten. Daarna licht Teunis IJdens (Cultuurnetwerk Nederland) de gang van zaken rond de RCO toe en de wijze waarop resultaten van decentraal en landelijk bevolkingsonderzoek gebruikt zijn voor de evaluatie van het eerste Actieplan Cultuurbereik, de voorloper van de huidige *Regeling cultuurparticipatie voor provincies en gemeenten*.*

Naar aanleiding van beide presentaties wordt een eerste discussieronde gestart over doel, aanpak en gebruik van landelijk en decentraal cultuurparticipatieonderzoek voor de monitoring en evaluatie van cultuurparticipatiebeleid. De discussie richt zich op de drieledige vraag of en hoe [a] landelijk onderzoek van nut kan zijn voor het beleid van provincies en gemeenten, [b] cultuurparticipatieonderzoek van de ene gemeente of provincie van nut kan zijn voor andere gemeenten en provincies, en [c] landelijk en decentraal onderzoek elkaar kunnen versterken en aanvullen.

Vervolgens bespreekt Sandra Uijlenbroek, beleidsmedewerker van de provincie Noord-Brabant, doel en aanpak van cultuurparticipatieonderzoek in opdracht van deze provincie. Piet de Kort, van de Afdeling Bestuursinformatie en Onderzoek van de gemeente Eindhoven, geeft zijn visie op de relatie tussen landelijk en decentraal cultuurparticipatieonderzoek. Na deze presentaties wordt de discussie over de bovengenoemde vragen voortgezet en worden afspraken gemaakt over vervolgvragen.

Het kennisatelier begint om 13:00 uur. Deelnemers kunnen tevoren (vanaf 12:15 uur) lunchen in het restaurant van het Provinciehuis. De bespreking duurt tot 17:00 uur en wordt daarna informeel besloten met een drankje en versnaperingen. Het definitieve programma van het kennisatelier wordt medio november per e-mail en op de website van het fonds bekend gemaakt.

Betrokken beleidsambtenaren van gemeenten en provincies, onderzoekers en medewerkers van het fonds en van andere landelijke organisaties op het gebied van actieve cultuurparticipatie vormen de primaire doelgroep. De beschikbare ruimte is beperkt: maximaal 25 personen. Als u graag aan dit kennisatelier over de relatie tussen landelijk en decentraal bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie wilt deelnemen, is het raadzaam om u zo snel mogelijk per e-mail aan te melden bij Cultuurnetwerk Nederland. Alleen *individuele*, persoonlijke aanmeldingen worden geaccepteerd. U meldt zich aan door het formuliertje onderaan het e-mailbericht in te vullen en te retourneren aan: desireerozestraten@cultuurnetwerk.nl.

Utrecht, 2 november 2009

Cultuurnetwerk Nederland, in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie

* In plaats van deze presentatie over de RCO is in het definitieve programma een presentatie van Hans Heimans (Kunstfactor) over de Monitor Amateurkunst opgenomen.